

Niebezpieczne słówka

Definicje pojęć najczęściej używanych w działalności antyrasistowskiej

Nie jestem rasistą, bo nie mam nic przeciwko czarnym, jeśli się zasymilują i będą przestrzegać naszych zasad. Właściwie, niektórzy moi znajomi są czarni...

Być może, kiedyś usłyszałeś taką lub podobną wypowiedź. Być może, próbowałeś kiedyś komuś wyjaśnić, że tolerancja nie oznacza według ciebie, że wszystko jest dozwolone.

W tym tekście chcielibyśmy poruszyć pewne kwestie dotyczące terminów najczęściej używanych w naszej codziennej działalności. Definicje w nim zawarte nie mają być „jedyne słuszne”. Język ulega ciągłym modyfikacjom, a wraz z nim terminy i pojęcia, które po

pewnym czasie mogą znaczyć coś zupełnie innego. Musimy zdawać sobie sprawę, że zarówno na szczeblu lokalnym, jak i międzynarodowym nasze słowa mogą być przez odbiorcę inaczej rozumiane.

▪ **Prawa człowieka:** prawa, które przysługują każdej jednostce bez wyjątku. Wywodzą się one z koncepcji filozofów Oświecenia. Obejmują zarówno kwestie socjalne (prawo do

pracy, zamieszkania, pożywienia, itd.), jak i polityczne (np. wolność słowa i poglądów, ochrona przed niewolą i torturami). Wszystkie państwa w Europie, z wyjątkiem kilku najmniejszych lub najmłodszych, podpisały Europejską Deklarację Praw Człowieka oraz Deklarację Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych.

▪ **Równość:** stan, w którym ludzie są równi. Oznacza to, że żadna jednostka nie jest więcej warta od drugiej, bez względu na pochodzenie czy status społeczny. Oczywiście, nie oznacza to, że wszyscy są czy powinni być identyczni, ale że mają te same prawa i równe szanse rozwoju w pracy i edukacji, za-

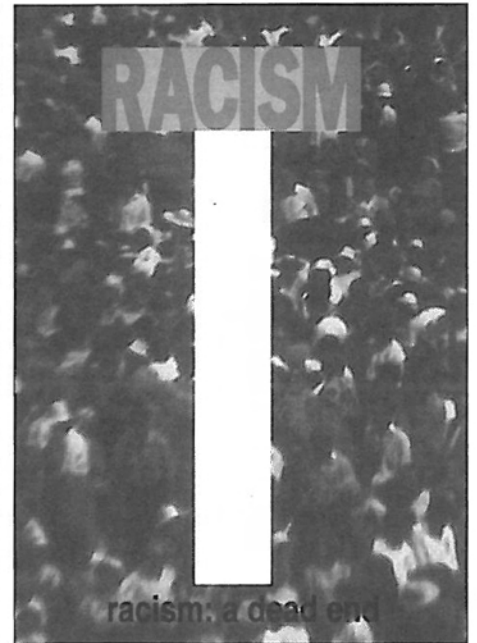
Jedna rasa – ludzka rasa. Grafika UNITED for Intercultural Action.

leżne tylko od ich własnych starań. Równość będzie faktem tylko wtedy, kiedy wszyscy będą mieli równy dostęp do zamieszkania, opieki społecznej, praw człowieka i obywatela.

- **Tolerancja:** oznacza poszanowanie i akceptowanie różnorodnych kultur i sposobów bycia. Tolerancja to stan harmonii przy jednoczesnej różnorodności. Rozwija się dzięki wiedzy, otwartości, komunikacji, wolności myśli i słowa. Tolerancja oznacza, że możesz być sobą, jednocześnie nie narzucając niczego innym. Tolerancja nie zmusza do bierności, to przede wszystkim postawa aktywna, możliwa dzięki zaakceptowaniu uniwersalnych *praw człowieka* i niezbywalnej wolności innych. Bycie tolerancyjnym nie oznacza akceptacji społecznej niesprawiedliwości albo porzucania czy osłabiania własnych przekonań. Tolerancja nie zawsze ma konotacje pozytywne, wiele jej dawnych definicji nie obejmowało poszanowania i akceptacji.
- **Nietolerancja:** brak szacunku dla cudzych praktyk lub przekonań. Objawia się w niedopuszczaniu zachowań czy poglądów różnych od własnych. Nietolerancja oznacza, że ludzie mogą być traktowani niesprawiedliwie z powodu swoich przekonań religijnych, orientacji seksualnej czy nawet fryzury i ubioru. Nietolerancja nie akceptuje różnic. Leży ona u korzeni *rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii* i ogólnie *dyskryminacji*. Może często prowadzić do przemocy.
- **Upředzenie:** jeśli wyrabiasz sobie opinię o nieznannej ci osobie na podstawie domniemanych cech grupy społecznej, do której ona należy, wtedy jesteś upředzony. Upředzenia to złożone zbiory przesądów, formułowane i przyjmowane za prawdę bez udowodnienia ich prawdziwości. Jeśli stają się stałym elementem czyichś przekonań, nazywane są stereotypami. Kiedy ktoś jest upředzo-

ny, będzie skłonny dostrzegać tylko te cechy, które potwierdzają jego poglądy i wzmacniają jego upředzenia.

- **Dyskryminacja:** dyskryminacja to ocenianie innej osoby i negatywne jej napiętnowanie na podstawie takich cech, jak kolor skóry, płeć, orientacja seksualna, narodowość, status społeczny, pochodzenie etniczne, itd.
- **Ksenofobia:** w sensie dosłownym ksenofobia to lęk przed obcymi. Oznacza wrogość wobec ludzi pochodzących z innych krajów lub grup etnicznych oraz brak szacunku dla ich tradycji i kultur.
- **Rasizm:** pogląd, że ktoś może być lepszy od innych z powodu przynależenia do pewnej rasy. Rasiści definiują rasę jako grupę ludzi o wspólnym pochodzeniu. Rozróżniają rasy na podstawie cech fizycznych, takich jak kolor skóry. Prawda jest jednak taka, że nie ma zasadniczych różnic między rasami, a w każdym razie takich, które mogłyby mieć jakieś znaczenie. Ostatnie badania wykazują, że rasa jest pojęciem wyobrażonym i nie ma większych naukowych podstaw na gruncie biologii. Pojęcie rasizmu jest też używane na określenie obraźliwych czy agresywnych zachowań względem członków tak zwanych „ras niższych”. Rasizm przybiera różne formy w różnych krajach, dostosowując się do danej kultury, historii i innych miejscowych warunków. Relatywnie nową formą rasizmu jest tzw. etnopluralizm, twierdzący, że co prawda rasy i kultury są równe, ale nie powinny się ze sobą mieszać w celu zachowania ich oryginalnego kształtu. Nie ma żadnego naukowego dowodu na istnienie różnych ras. Biologia wyszczególnia tylko jedną rasę, rasę ludzką.
- **Antysemityzm:** upředzenie skierowane przeciwko Żydom. Antysemici twierdzą, że Żydzi fundamentalnie różnią się od innych, że pragną rządzić światem i dążą do tego celu poprzez ogólnoświatowy spisek. Ta forma *ksenofobii* i *nietolerancji* prowadzi do *dyskryminacji* zarówno pojedynczych Żydów, jak i całych wspólnot żydowskich. Najbardziej dramatycznym tego przykładem był Holocaust, wynikły z nazistowskiej obsesji czystości rasy i przeprowadzony po dojściu **Hitlera** do władzy. W obozach koncentracyjnych zginęły wtedy miliony Żydów z krajów Europy podbitych przez Niemcy.
- **Faszyzm:** oparty na przemocy skrajnie prawicowy ruch polityczny, realizujący się w pełni w reżimie dysponującym aparatem terroru.

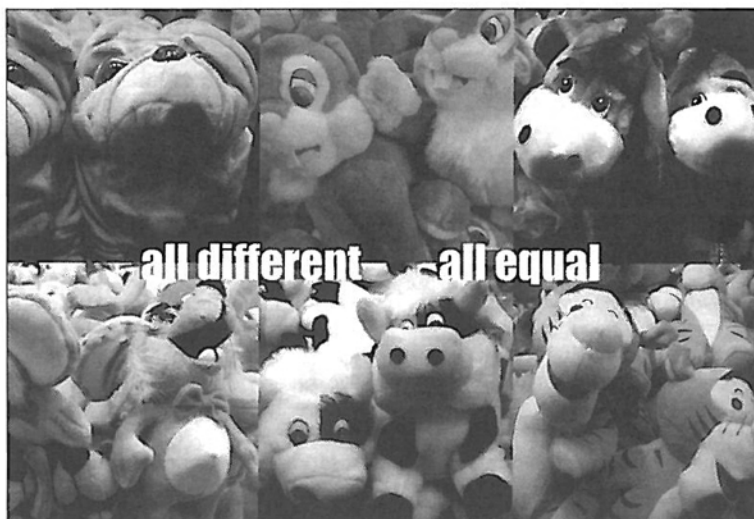

Rasizm – ślepy zaułek. Grafika UNITED for Intercultural Action.

Faszyzm rekrutuje swych zwolenników ze wszystkich grup społecznych, szczególnie w okresach politycznych i ekonomicznych kryzysów. Neguje wartości demokratyczne i zakłada *dyskryminację* określonych mniejszości narodowych i ludzi o odmiennych poglądach. Faszyści wierzą w sprawiedliwe rządy silnej ręki, odrzucając *demokrację* parlamentarną. Faszyzm bazuje na *nacjonalizmie*, który często przeradza się w *rasizm*. Pierwsza dyktatura faszystowska narodziła się w 1919 r. na Węgrzech, kolejne powstały we Włoszech (1922), Bułgarii, Hiszpanii, na Litwie oraz w Japonii (1936). Najbardziej brutalną odmianą faszyzmu była narodowo-socjalistyczna dyktatura w Niemczech (1933-1945). W naszych czasach istnieją grupy, organizacje i partie będące kontynuatorami tej ideologii; są one określane jako neofaszyzmskie.

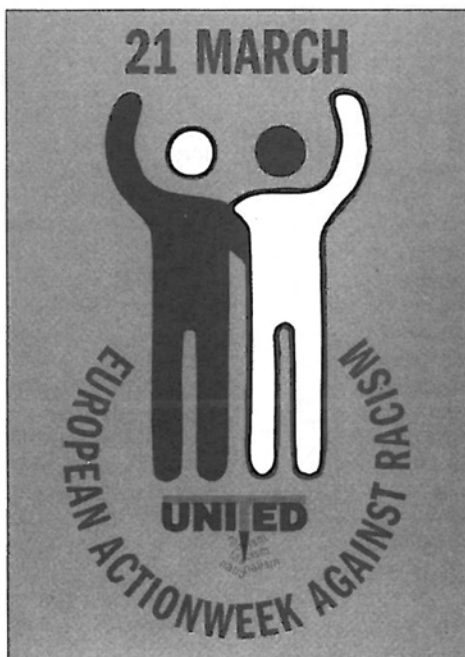
- **Nazizm:** ideologia i praktyka polityczna *faszystwu* niemieckiego, cechująca się *rasizmem, antysemityzmem, totalitaryzmem, demagogią, agresywnością* i poczuciem wyższości nad innymi *narodami*. Słowo „nazizm” pochodzi od wyrażenia „narodowy socjalizm”, będącego określeniem ruchu politycznego kierowanego przez **NSDAP** (Narodowo-socjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza).

NSDAP została założona w 1919 roku, zaś w 1933 przejęła pełnię władzy w Niemczech. Została określona jako organizacja zbrodnicza podczas procesu w Norymberdze. Reżim nazistowski jest odpowiedzialny za śmierć milionów cywilów, z których część została zagazowana w obozach koncentracyjnych z powodu swej domniemanej niższości rasowej. Szczególnie prześladowane grupy to Żydzi, Romowie, homoseksualiści oraz komuniści i socjaliści. Do dziś istnieją zwolennicy nazizmu i są określane jako neonaziści. Niektórzy z nich nazywają siebie skinheadami, jednak nie wszyscy, tak samo jak nie wszyscy skinheadzi są neonazistami. Logiką neonazistów jest logika przemocy.

Każdy inny – wszyscy równi. Pocztówka UNITED for Intercultural Action.

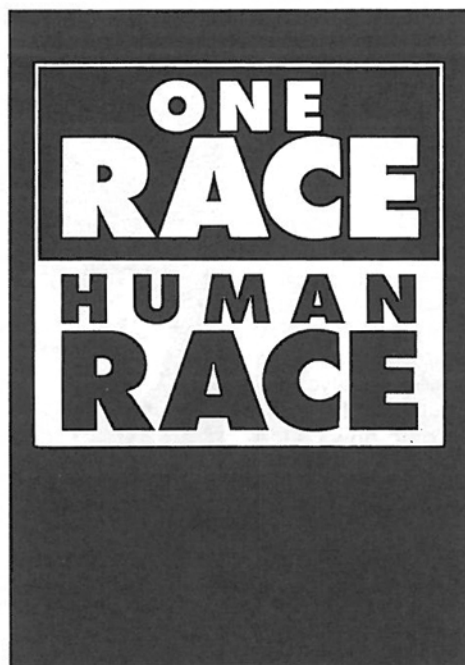
- **Homofobia:** społeczny lęk przed homoseksualistami, często postrzeganymi jako zbrodniecy. Czasami homofobia ma swe korzenie w poglądach religijnych. Mówiąc ogólnie, ludzie ogarnięci homofobią oceniają kogoś tylko na podstawie jego orientacji seksualnej. Homoseksualiści byli prześladowani przez wiele stuleci, zaś w wielu krajach w tej kwestii nic się nie zmieniło.
- **Seksizm:** traktowanie mężczyzn i kobiet w odmienny sposób na podstawie nieuzasadnionych różnic (tzn. innych niż różnice w budowie fizjologicznej obu płci). Seksizm jest formą *dyskryminacji*.
- **Naród:** grupa ludzi skłonna do postrzegania siebie jako zwartej wspólnoty, opartej na wspólnych korzeniach, wspólnej historii i zwykle wspólnym terytorium. Narody nie są tworami biologicznymi czy naturalnymi, ale umownymi, istniejącymi tylko w umysłach ludzkich, co nie oznacza, że są nierealne. Nowoczesna koncepcja narodów jest relatywnie świeża, pochodzi bowiem z XIX wieku. Państwa dążące do większej unifikacji ludności swojego kraju propagowały ideę jednego narodu, zjednoczonego przez wspólną historię, język i terytorium.
- **Nacjonalizm:** ideologia polityczna przedkładająca interesy jednego *narodu* nad interesy innych narodów, a także twierdząca, że więzi narodowe są ważniejsze od wszystkich innych, takich jak np. rodzina czy przyjaźń. Nacjonalizm uznaje przedstawicieli jednego narodu za lepszych od innych, co często owocuje podejrzliwością i ksenofobią. Skrajną formą nacjonalizmu jest szowinizm.
- **Patriotyzm:** patriotyzm to duma z przynależności do określonego *narodu*. Jest związany z emocjonalnym nastawieniem względem swej narodowości, kultury i społeczeństwa. Nie wyklucza to przyjaznego nastawienia i poszanowania innych krajów i narodowości. Chociaż patriotyzm to nie to samo, co *nacjonalizm*, może stać się jego podłożem.
- **Internacjonalizm:** sposób postrzegania świata, według którego prawa człowieka, ludzkie życie i godność są ważniejsze od podziałów narodowych. Internacjonalizm zakłada, że nie ma żadnych zasadniczych różnic między narodami. Konsekwencją tego podejścia jest zwalczanie *nacjonalizmu*, *rasizmu*, *faszystów*, *antysemityzmu* i innych form *niecierpliwości*.
- **Międzykulturowość:** pogląd, że ludzie zyskują na kontaktach i obcowaniu z odmiennymi kulturami, wzbogacając w ten sposób własną osobowość. Zakłada też, że ludzie powinni móc żyć razem niezależnie od różnic kulturowych, zaś w ten sposób zyskają na tym wszyscy.
- **Wielokulturowość:** współistnienie różnych kultur na jednym terytorium, zwykle w jednym kraju. Wielokulturowość jest zwykle celem działań antyrasistowskich. Może jednak oznaczać też wzajemną izolację kultur, jaką lansują niektórzy rasiści. Przykładem takiej segregacji był południowoafrykański apartheid, który w sposób okrutny i niesprawiedliwy separował odmiennie kultury.
- **Integracja:** proces jednoczenia jednostek i grup. Zakłada, że zarówno grupy mniejszościowe, jak i większościowe wypracują wspólnie nowy sposób życia i nowe wartości, zawierające elementy z obu kultur. Integracja oznacza, że każdy może znaleźć swoje miejsce, gdyż poszczególne grupy nie są w żaden sposób izolowane.
- **Asymilacja:** zdlawienie różnic kulturowych.

Logo Europejskiego Tygodnia Akcji Przeciwko Rasizmowi, którego obchody rokrocznie koordynuje UNITED for Intercultural Action

Czasami jednostki asymilują się dobrowolnie, ale w większości wypadków asymilacja oznacza zmuszenie grupy mniejszościowej do zaniechania swej odmienności na rzecz kultury grupy dominującej.

- **Spoleczne wykluczenie:** przeciwieństwo *integracji*. Zwykle jest efektem *dyskryminacji* opartej na pochodzeniu kulturowym czy etnicznym, niepełnosprawności, orientacji seksualnej, itp. Zwykle wykluczenie społeczne owocuje ubóstwem, wzajemną wrogością i wykluczeniem z dostępu do edukacji, opieki zdrowotnej, itd. Nie zawsze bazuje ono na ustawodawstwie, czasami tylko na pośrednich zachowaniach (np. ustanowieniu wymagań nieosiągalnych dla jakiejś grupy). Przykładem grupy społecznie wykluczonej są bezdomni.
- **Mniejszość:** grupa ludzi zamieszkujących terytorium, na którym stanowią oni mniej niż połowę populacji. Grupa ta posiada wspólne cechy, takie jak pochodzenie et-

Jedna rasa – ludzka rasa. Pocztówka UNITED for Intercultural Action.

niczne czy przekonania religijne, które odróżniają ją od reszty współobywateli danego regionu. Czasami mniejszość postrzega samą siebie jako *naród*. Pewne grupy są mniejszościowe nie tylko ze względu na odsetek w populacji, ale i status, jaki w niej zajmują (mniejszość ma zwykle niższy status społeczny i ekonomiczny).

- **Migrant:** osoba, która przeniosła się z jednego kraju do drugiego. Migrant to nie to samo co *uchodźca*, gdyż nie ucieka przed prześladowaniami, ale wędruje „za chlebem”. We współczesnej terminologii wszyscy uchodźcy, którym nie przyznano statusu uchodźcy, są migrantami. Różnica jest często formalna, wielu migrantów tak naprawdę uciekało przed zagrożeniem, tylko nie uzyskali oficjalnego statusu uchodźcy.
- **Uchodźca:** osoba, która przenosi się do innego kraju w obliczu zagrożenia lub prześladowań. Czasami uchodźcami nazywa się też osoby szukające azylu, którym przyznano status uchodźcy, a czasami wszystkie osoby zmuszone przez okoliczności do ucieczki. Różnica między tymi pojęciami jest polityczna, nie językowa. Czasem mówi się też o uchodźcach z przyczyn ekonomicznych – nędzy, wyzysku czy głodu. Definicja według Konwencji Genewskiej jest opracowana w szczególach i dosyć restrykcyjna. Obejmuje osoby prześladowane z powodu ich domniemanej rasy, religii, narodowości, poglądów politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej. Definicja afrykańska rozszerza powyższe także na uchodźców zbiegłych przed głodem i klęskami żywiołowymi. Niedawne postanowienia podjęte w Dublinie zawęziły definicję genewską do prześladowań politycznych dokonywanych przez państwa względem jednostek.
- **Nielegalny:** wiele osób zaangażowanych w działalność na rzecz praw człowieka na ludzi bez wymaganych dokumentów nie mówi już „nielegalny”, ale „sans-papiers” (dosł. „bez papierów”). Ktoś może być „nielegalny”, gdyż dostał się do jakiegoś kraju bez pozwolenia albo wygasało mu zezwolenie na pobyt, albo rząd zdecydował się na zaostrzenie polityki i prawo do pobytu zostało wycofane.
- **Solidarność:** definiujemy solidarność jako poczucie jedności i wspólnoty okazywanej sobie wzajemnie przez państwa, *narody*, grupy społeczne czy jednostki. Solidarność może mieć konotacje pasywne (wzajemna sympatia), jak i aktywne (wzajemna pomoc i współpraca).
- **Demokracja:** termin ten pochodzi ze starożytnej Grecji, gdzie oznaczał *rząd ludu*. Kryje się za tym więcej niż tylko wybieranie przedstawicieli w wyborach. Demokracja to także uczestniczenie w społeczeństwie na takich samych zasadach, jak reszta obywateli oraz współudział w podejmowaniu decyzji. Ważne jest także liczenie się z opinią *mniejszości*, nawet jeśli jest ona inna od opinii większości. Demokracja oznacza wspólne wypracowywanie kompromisów korzystnych dla wszystkich obywateli.

UNITED FOR INTERCULTURAL ACTION
Information Leaflet no.13 „The Danger of Words: Definitions of concepts most used in anti-racist work”.

Tłumaczenie i opracowanie: L. Ś. i R. P.